

10.33537/sobild.2019.10.2.5

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 08-03-2019
Kabul edildiği tarih: 16-05-2019
Yayınlanma tarihi: 30.06.2019

Article Info

Date submitted: 08-03-2019
Date accepted: 16-05-2019
Date published: 30.06.2019

EMİLİA-ROMAGNA BÖLGESİ'NE (İTALYA) ÖZGÜ EKONOMİK KALKINMA MODELİ: EMİLİAN MODELİ

THE ECONOMIC DEVELOPMENT MODEL SPECIAL TO EMILIA-ROMAGNA REGION (ITALY): EMILIAN MODEL

Fatih ÇELİK

Doktor, Milli Eğitim Bakanlığı, fatihcelik66@myinet.com

Anahtar sözcükler

Bölgesel Kalkınma, Emilia-Romagna Bölgesi (İtalya), Emilian Modeli, Sosyal Sermaye, İtalya Komünist Partisi (PCI), Bölge Yönetimi, ERVET Kalkınma Ajansı, Sanayi ve Yenilik Politikaları.

Keywords

Regional Development, Emilia-Romagna Region (Italy), Emilian Model, Social Capital, Italy Communist Party (PCI), ERVET Development Agency, Industry and Innovation Policies.

Öz

İtalya'nın Emilia-Romagna (E-R) bölgesi, sosyal sermayesi ve KOBİ'lere dayalı endüstriyel yapısı (esnek üretim modeli) ile literatürde çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. S. Brusco (1982), Emilia-Romagna'da uygulanan kalkınma yaklaşımını, "Emilian Modeli" olarak adlandırmıştır. Model, sosyal sermaye, İtalya Komünist Partisi (PCI), bölge yönetimi, ERVET Kalkınma Ajansı, sanayi ve yenilik politikaları gibi unsurlara dayanmıştır. Emilia-Romagna, bu unsurlar temelinde ekonomik kalkınmada "mucize" niteliğinde bir başarı göstermiştir. Bu başarı, literatürde "Emilian Mucizesi" olarak yer almıştır.

Çalışmanın amacı, Emilian Modeli'ni unsurları itibarıyla analiz etmektir. Konu, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Analiz sonucunda Emilian Modeli'nin bölgenin sosyo-ekonomik özelliklerine dayalı olarak geliştiği ve modeli oluşturan unsurlar temelinde Bölgesel Yenilik Sistemi'nin kurulduğu gözlenmiştir.

Abstract

Italy's Emilia-Romagna (E-R) region has been the subject of numerous studies, social capital and industrial structure based on SMEs (flexible production model) in the literature. S. Brusco (1982) has been called as the "Emilian Model" this applied development approach in the Emilia-Romagna. The model is based on factors such as social capital, Communist Party of Italy (PCI), regional management, ERVET Development Agency, industrial and innovation policies. Emilia-Romagna has shown success "miracle" in nature on the basis of these elements in economic development. This success has been involved as "Emilia Miracle" in the literature.

The aim of the study is to analyze the Emilian model in terms of its elements. The issue was examined by document analysis techniques of qualitative research methods. As a result of the analysis, it is observed that the Emilian Model was developed based on the socio-economic characteristics of the region and the Regional Innovation System was established on the basis of the elements forming the model.

GİRİŞ

Dünyada 1970'lerde yaşanan ekonomik krizlerde, üretim yapısı fordist (kitle) üretim sistemine¹ dayalı bölgelerde durgunluk; buna karşın post-fordist (esnek) üretim sistemine² dayalı yerlerde ise, canlanma gözlenmiştir. Literatürde oldukça dikkat çeken bu bölgelerdeki ekonomik kalkınmanın unsurları analiz edilerek, yeni kavramlar (esnek uzmanlaşma, endüstriyel bölge, sosyal sermaye gibi) geliştirilmiştir. Bu bölgelerden biri, İtalya'nın Emilia-Romagna Bölgesi'dir (E-R).

E-R, İtalya'nın Üçüncü İtalya olarak da adlandırılan kesiminde yer alan bir bölgedir. Sosyal sermayesi ve KOBİ'lere dayalı endüstriyel yapısı (esnek üretim modeli) ile literatürde çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Brusco (1982), E-R'nin bölgesel³ kalkınma yaklaşımını "Emilian Modeli" olarak adlandırmıştır. Ekonometrik bir model olmayan Emilian Modeli, tespitimize göre E-R'nin kalkınmasında etkili olan başlıca şu unsurlara dayanmıştır: Sosyal sermaye, İtalya Komünist Partisi (PCI), bölge yönetimi, ERVET Kalkınma Ajansı, sanayi ve yenilik politikaları. E-R, bu unsurlar temelinde ekonomik kalkınmada "mucize" niteliğinde bir başarı göstermiştir. Bu başarı, literatüre "Emilian Mucizesi" olarak geçmiştir.

Bu çalışmada, Emilian Modeli unsurları itibariyle analiz edilmiştir. Çalışma, beş bölümden oluşmuştur. Öncelikle araştırmanın amacı, yöntemi, sınırları ve sınırlılığı ortaya konmuştur. Daha sonra Emilian Modeli'ne ilişkin literatür özeti yer almıştır. Üçüncü bölümde, E-R bölgesi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde, Emilian Modeli unsurları itibariyle analiz edilmiştir. Son bölümde ise, konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ, SINIRLARI VE SINIRLILIĞI

Brusco (1982), Emilia-Romagna'nın ekonomik kalkınmasını analiz ederek bölgeye özgü kalkınma yaklaşımını Emilian Modeli olarak adlandırmıştır. Araştırmanın amacı, bölgesel kalkınmada bir "model" olarak kabul edilen Emilian Modeli'ni unsurları itibariyle analiz etmektir.

¹ Malların kitlesel miktarda üretimine ve işbölümünün katı bir şekilde uygulanmasına dayanan fordist (kitle) üretim sistemi, 1940'larda gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır. 1970'lerdeki petrol krizlerinde uygulanan sıkı para politikası ile teknoloji ve tüketici tercihlerindeki değişimden olumsuz etkilenmiştir. Bunun üzerine yerini post-fordist (esnek) üretim sistemine bırakmıştır.

² Post-fordist üretim sistemi, malların az sayıda üretildiği, üretim biçimlerinin farklılaştığı ve mekana bağımlılığın azaldığı bir sistemdir. Teknolojik gelişmelerle standart makinelerin yerine çok amaçlı makineler üretilebilmiştir. Esnek üretimi sağlayan bu makineleri kullanan KOBİ'ler, 1970'lerdeki ekonomik krizlerde büyük firmalara kıyasla başarılı olmuştur (Dinler, 2008: 63).

³ Çalışmada, bölgesel ve yerel kavramları, aynı anlamda kullanılmıştır.

Konu, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile ele alınmıştır. Doküman analizi, konuya ilişkin yazılı materyallerin incelenmesidir. Bu analiz, beş aşamada yapılabilir. Bunlar, dokümanlara ulaşma, orijinalliyini kontrol etme, dokümanları anlama, verileri analiz etme ve kullanma (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217-218, 223).

Çalışma, Emilian Modeli'nin temelini oluşturan unsurların analizi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ise, modelin unsurlarına ilişkin verilerin kısıtlı olmasıdır. Bu sınırlılık, söz konusu unsurların bölgesel kalkınmadaki önemi ortaya konarak aşılmaya çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Emilia-Romagna (E-R), bölgesel kalkınma, sosyal sermaye, post-fordist (esnek) üretim, endüstriyel bölge, yeni sanayi odakları, kümelenme gibi kavramlar çerçevesinde literatürde en çok analiz edilen bölgelerden biridir. Brusco (1982), E-R'nin kendine özgü kalkınma yaklaşımını Emilian Modeli olarak adlandırmıştır. Model, E-R'nin sosyo-ekonomik kalkınmasının temel unsurlarını vurgulamıştır (Rinaldi, 2002: 3). Bu unsurlar, yerel ekonomik, politik, kültürel ve sosyal değerler ile aktörler arası etkileşim ve işbirliğidir (Çetin, 2006: 76).

Emilian Modeli, Brusco'nun (1982) analizinden sonra Üçüncü İtalya'nın ekonomik kalkınmasını açıklamak için çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Rinaldi (2002), Brusco'dan (1982) yirmi yıl sonra E-R'deki ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki değişimi incelemiştir. 1980'lerin başında İtalya Komünist Partisi'nin (PCI) hegemonik rolü ile güvence altına alınan sosyal uyum ve entegrasyon ile KOBİ'lerin kümelenmesine dayalı başarılı sanayileşmeye dikkat çekmiştir. E-R'nin, Uzak Doğu'nun düşük işgücü maliyetine dayalı küresel rekabeti karşısında üstünlüğünü tekrar kazandığını tespit etmiştir.

Pfleger (2004), E-R'nin ekonomik kalkınmadaki başarısının temel unsurlarını ortaya koymuştur. Bunlar, verimli, etkin ve yaratıcı bir yönetim, güçlü bir sivil toplum ve yaşam standartları gibi unsurlardır. Emilian Modeli'nin başka yerlerde uygulanabilirliğini sorgulayarak; Emilian Mucizesi'nin ancak, benzer sosyal ve beşeri sermaye ile ekonomik şartlara sahip bölgelerde gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır.

Mosconi ve Mantovi (2010), Emilian Modeli'ni, bölge ekonomisinde KOBİ'lerin ağırlığı ile mekanik, giyim gibi kümelerde teknoloji kullanımı ve kalite geliştirme faaliyetleri temelinde incelemişler. Analizle KOBİ'lerde Ar-Ge faaliyetlerinin geliştiğini; üniversiteler ve firmalar arasındaki işbirliğini; bölgenin ilaç, yaşam bilimleri ve bilişim teknolojisi (ICT) alanlarında da geliştiğini tespit etmişler.

Kimi çalışmalarda da Emilian Modeli'nin "alt unsur"ları ele alınmıştır. Pietrobelli ve Rabellotti (2002), literatürde BYs'nin önemli bir unsuru olan ve İtalya'da Reel Hizmet Merkezleri (RSCs⁴) olarak adlandırılan İş Geliştirme Merkezleri'ni (BDS) E-R, Lombardia ve Veneto bölgeleri örneğinde incelemişler. RSC'lerin, yerel aktörlerin işbirliğinde aşağıdan yukarıya yaklaşımı ile kurulduğunu; aktörler arasında ağ (aracılık) rolünü üstlendiğini ve KOBİ'lerin yeniliklere dayalı küresel rekabet gücüne katkıda bulunduğunu belirlemişler.

Bardi ve Bertini (2004), E-R'de üniversite-firma işbirliğinin kalkınma politikalarına etkisini ele almışlar. KOBİ'lerin kümelenmesi ve ağların geliştirilmesinde politikacıların rekabet anlayışındaki değişimi ortaya koyarak; bunun başlıca iki nedenden kaynaklandığını belirtmişler. Birincisi, KOBİ'lerin küresel rekabet edebilirlik için teknolojik yenilik yapmaları gerektiğidir. İkincisi, bu değişimin rekabetçi davranışlarla sağlanmasıdır. RSC'lere duyulan ihtiyaç üzerine 1980 yılında kurulan CITER'in (Tekstil Bilgi Merkezi), KOBİ'lerin yeniliklere dayalı küresel rekabet gücüne katkısını incelemişler. Analizde E-R'nin küresel piyasaya katılmasıyla üretim sisteminde firmaların mikro düzeyden meso (bölge) düzeye dönüşümünü ortaya koymuşlar.

López-Estornell (2011), E-R ve Valencia bölgelerinde KOBİ'lere yönelik yenilik politikalarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu bölgelerde yenilik politikalarının, RSC'lere ve teknolojik kurumlara yoğunlaştığını ve KOBİ'lerin ileri teknoloji hizmetlerine erişimini sağladığını belirlemiştir. Analiz ile bu bölgelerdeki yenilik politikalarının benzer olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Marzocchi (2009), E-R'nin yenilik politikasını (PRRIIT⁵) inceleyerek, kurumsallaşma bakımından şu üç hususu tespit etmiştir: Birincisi, kalkınma ajansı olarak ERVET kurulmuştur. İkincisi, informal üretici ağları sistemini formal hale getirmek için RSC'ler açılmıştır. Üçüncüsü ise, yeni bir yerel kalkınma stratejisi olarak Bölgesel Yenilik Stratejisi (PRRIIT) geliştirilmiştir.

Cocchi (2011), E-R'de geleneksel bir kümenin hizmet odaklı bakış açısına dönüşmesinde Yenilik Aracıları'nın rolünü incelemiş; yenilik stratejisi (PRRIIT) ile kurulan Ar-Ge altyapılarına yoğunlaşmıştır. Laboratuvarlar, bölgedeki üniversiteler, firmalar ve diğer aktörler tarafından 2004 yılında

kurulmuştur. Amacı, bir RSC olan ASTER'in⁶ koordinasyonunda bölgede Ar-Ge faaliyetlerini geliştirmektir.

3. EMİLİA-ROMAGNA BÖLGESİ (İTALYA)

Emilia-Romagna (E-R), İtalya'daki yirmi bölgeden biridir. Yaklaşık 4,5 milyon (İtalya'nın % 7'si) nüfusa sahiptir. Ekonomik kalkınmada, ülkenin Üçüncü İtalya olarak adlandırılan kesimindeki en başarılı bölgedir (Humphrey ve Schmitz, 1995: 2). Bölgesel kalkınmada en çok analiz edilen bölgelerden biridir. Geçmişte "esnek uzmanlaşmaya dayalı endüstriyel kalkınma modeli" olarak kabul edilmiştir (Bianchi ve Labory, 2011: 439). Brusco (1982), bölgeye özgü kalkınma yaklaşımını Emilian Modeli olarak adlandırmıştır.

Emilian Modeli, Üçüncü İtalya'nın kalkınmasını açıklamak için literatürde en çok atıf yapılan örnek olmuştur. Bu ilginin, bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili başlıca üç nedeni olabilir. Birincisi, bölgedeki KOBİ'lerin işbirliği yeteneği, üretim yapısı ve küresel rekabet gücüdür. İkincisi, bölge yönetiminin, iş dünyası ile merkezi yönetim arasındaki aracılık rolüdür (Cocchi, 2011: 17). Üçüncüsü de bölgenin sosyal sermaye düzeyidir (Amin, 1999: 8; Rinaldi, 2002: 3, 15).

E-R, yükseköğretimde köklü bir geçmişe sahiptir. 1088 yılında kurulan Bologna Üniversitesi, Avrupa'nın en eski üniversitesidir. Bölgedeki 6 üniversitede, % 40'tan fazlası bölge dışından gelen yaklaşık 160 bin öğrenci; % 76'sı bilim ve teknik alanında çalışan 6.500 profesör ve araştırmacı bulunmaktadır (ASTER: 4). Öğrencilerin % 34'ü, bilim ve teknoloji alanından mezun olmuştur (E-R, 2007: 13).

E-R, 2007 yılında GSYİH'ya % 8,7 oranında katkıda bulunmuştur. Bunun % 65'i hizmet, % 32'si sanayi, % 3'ü de tarımdan sağlanmıştır. Bölgenin geleneksel sektörleri, tarım-gıda, motor, inşaat, tekstil ve mobilyadır. Gelişen sektörleri ise, enerji, çevre, sağlık, biyoteknoloji, nanoteknoloji ve bilişim teknolojileridir (Bologni, 2008: 13; Cooke, 1996c: 164).

Bölgede 9 kent vardır. Bunlardan Bologna (motor ve otomotiv), Parma (gıda), Modena (otomotiv, tekstil, seramik ve bio-medikal) ve Reggio-Emilia (tarım makineleri) kentleri, bölgenin başlıca endüstriyel alanlarıdır (Bologni, 2008: 7). Bologna, bölgenin "başkent"idir.

Bölge, gelişmiş bir Ar-Ge altyapısına sahiptir. E-R'de faaliyet gösteren ulusal ve bölgesel Ar-Ge kurumlarından başlıcaları şunlardır: Ulusal Araştırma

⁴ RSC'ler, KOBİ'lere danışmanlık, teknoloji transferi gibi hizmetler vermek üzere kurulan kurumlardır. Firmaların endüstriyel kalkınmada yerel aktörlerle nasıl işbirliği yaptığının güzel bir örnektir (Pietrobelli ve Rabellotti, 2007: 52). BYs'nin (BYS) temel bir unsuru olarak kabul edilen RSC'ler, teknopark, yenilik merkezi gibi isimlerle adlandırılmıştır (Bellini, 2000: 711-712; Clara, 2000: 4).

⁵ PRRIIT (Regional Programme for Industrial Research, Innovation and Technology Transfer, 2002): Bölgesel Endüstriyel Araştırma, Yenilik ve Teknoloji Transferi Programı (ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır).

⁶ ASTER (Teknoloji Geliştirme Merkezi), bölge yönetiminin öncülüğünde 1985 yılında kurulmuştur. Amacı, teknoloji transferini, yenilikleri ve üretim sistemini geliştirmektir (Bianchi ve Labory, 2011: 440). Başlıca görevleri, araştırma ağlarını koordine etmek, bilgi transferini desteklemek ve yenilikçi uygulamaları yaygınlaştırmaktır (Marzocchi, 2009: 63; Vecchio, 2008: 15). PRRIIT'in başlıca aktörüdür (E-R, 2007: 11).

Konseyi (CNR), Yeni Teknolojiler, Enerji ve Çevre Ulusal Ajansı (ENEA), Madde Fiziği Ulusal Enstitüsü (INFM). Bölge, 2012 yılında Ar-Ge'ye tahsis edilen ulusal kaynakların % 5,9'unu kullanırken; Ar-Ge çıktısının % 15'ini gerçekleştirmiştir (ASTER, 2012: 4; EC, 2013: 4). Bu durum, bölgenin Ar-Ge faaliyetleri bakımından etkinliğini göstermiştir. Bölgede, üniversiteler ve Ar-Ge kurumları (9 bin) ile firmalar (14 bin) dahil toplam 23 bin araştırmacı istihdam edilmiştir (ASTER: 4; EC, 2013: 4-5).

E-R, 1970'lerde ülkenin en yoksul bölgelerinden biridir. Emilian Modeli'ne dayalı başarılı faaliyetleri ile 2000'li yıllarda Avrupa'nın ve İtalya'nın en gelişmiş ve en yenilikçi bölgelerinden biri olmuştur. Kişi başına milli geliri (31.900 €), ulusal ortalamadan % 27 daha fazladır. GSYİH'sı, son 10 yılda istikrarlı bir şekilde artmıştır. Yenilik verilerine göre, orta-ileri yenilik bölgesi grubunda yer almıştır. Kamu-özel kesim Ar-Ge harcamaları ve alınan patent sayısı bakımından Avrupa'nın NUTS II Bölgeleri'nin⁷ çoğuna (% 79) nispeten daha yüksek bir orana sahiptir (Ederer vd., 2011: 22, 24).

İtalya'da 1970'lerde başlayan bölgeselleşme sürecinde bölgelere, kalkınma ve gelişme kurulları olarak ajans kurma yetkisi verilmiştir (Marzocchi, 2009: 45). Ulusal Esnaf Federasyonu (CNA) da, bir yenilik merkezleri sistemi olarak ERVET'in

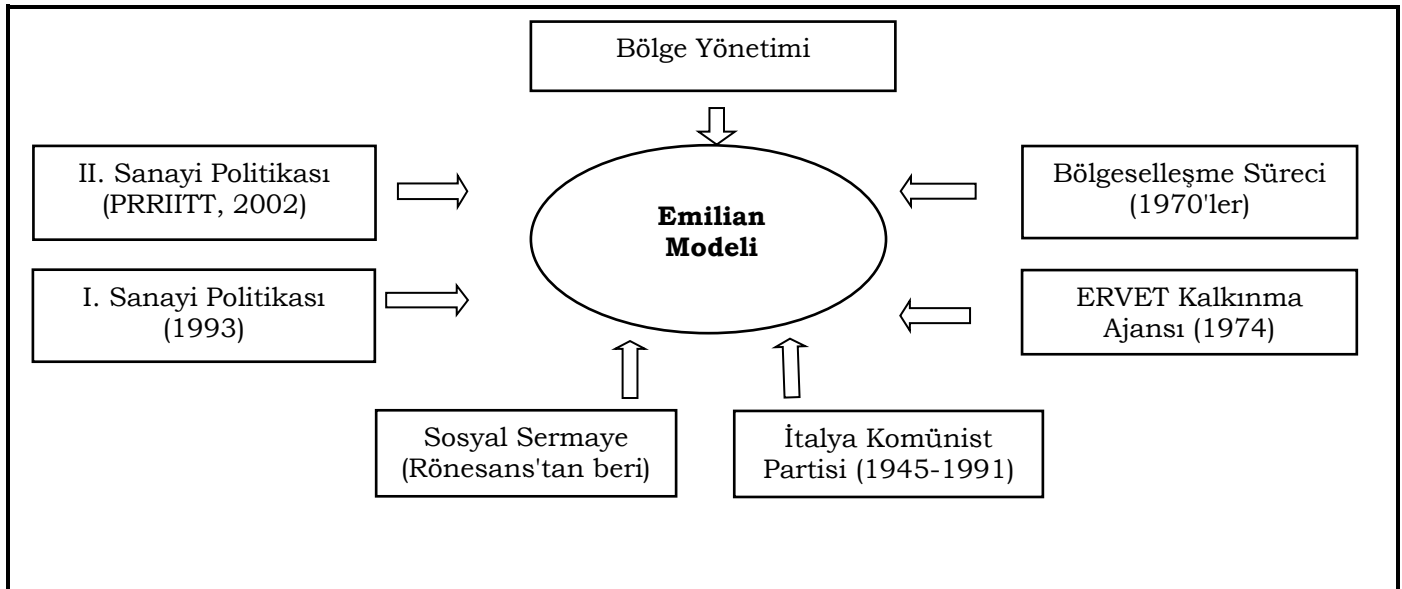
kurulması için bölge yönetimine baskı yapmıştır (Criscuolo, 2002: 126-127). E-R, bu gelişmeler üzerine 1974 yılında Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA⁸) olarak ERVET'i kurmuştur.

4. EMİLİAN MODELİ

Emilian Modeli, E-R'nin sosyo-ekonomik kalkınmasının temel unsurlarını vurgulamıştır (Rinaldi, 2002: 3). Bu unsurlar, yerel ekonomik, politik, kültürel ve sosyal değerler ile aktörler arası etkileşim ve işbirliğidir (Çetin, 2006: 76). Emilian Modeli'nin unsurları, Şema 2'de sunulmuştur.

Şema 2'ye göre Emilian Modeli'nin temelinde, bölgenin Rönesans'a kadar uzanan sosyal sermayesi yer almıştır. İtalya Komünist Partisi'nin (PCI) 1945-1991 yılları arasındaki anti-monopol yaklaşımına dayalı politikaları, modelin gelişmesini sağlamıştır. Bölge yönetimi, yerel aktörler arasında aracı ve destekleyici rolünü üstlenmiştir. 1974 yılında kurulan ERVET Kalkınma Ajansı, yerel kalkınmaya mali ve teknik destek vermiş; aktörler arasında işbirliğini sağlamıştır. 1990'larda geliştirilen I. Sanayi Politikası, bölgenin sanayileşmesine; 2000'lerde geliştirilen II. Sanayi Politikası ise (PRRIITT), bilgi toplumuna dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

Şema 2: Emilian Modeli'ni Oluşturan Unsurlar

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

⁷ NUTS Sistemi (İstatistik Bölge Birimleri Sistemi), Avrupa İstatistik Enstitüsü tarafından geliştirilmiştir. Ülkenin bölgelere ayrılmasında kullanılan beş düzeyli bir sınıflamadır. Bunların ilk üçü (NUTS I, NUTS II ve NUTS III) bölgesel; son ikisi (NUTS IV ve NUTS V) ise, yerel düzeydir.

⁸ Dünyada Büyük Bunalım'dan (1929) sonra bölgesel kalkınmadan sorumlu örgütler olarak BKA'lar kurulmaya başlanmıştır. BKA'lar, bölgesel kalkınmayı içsel ve dışsal kaynaklar temelinde sağlamak için kurulan örgütlerdir (Çelik, 2015: 2). İlk örneği, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Vadisi Yönetimi'dir (TVA).

A. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, güven ve işbirliğine dayalı ilişkileri, bilinçli vatandaşları ve sivil toplumu ifade eder. Güveni ve karşılıklılığı sağlar. Güven, işlem maliyetlerini azaltır; ekonomik faaliyetleri uygulanabilir ve etkin yapar. Ayrıca yenilikler için gerekli işbirliğinin daha kolay yapılmasını sağlar (Çetin, 2006: 75, 78). Harrison'a (2004) göre, "İtalyan Modeli"nin avantajı, güvene dayalı olmasıdır (Pfleger, 2004: 4).

Piore ve Sabel (1984), bölgesel kalkınmanın, ekonomik faktörlerin yanısıra sosyal ve kurumsal faktörlere de bağlı olduğunu vurgulamışlar (Çetin, 2006: 78). E-R'nin inanç ve değerlerine dayalı sosyal sermayesi, kalkınmayı olumlu yönde etkilemiştir. Putnam vd. (1993) göre E-R'nin Rönesans'a kadar uzanan benzersiz işbirliği kültürü, ileri düzeyde sosyal sermayenin oluşmasını sağlamıştır (Hospers, 2004: 6). Dolayısıyla Putnam (1993), E-R'nin ekonomik ve sosyal başarısının en önemli nedenlerinden birinin, sosyal sermaye olduğunu ileri sürmüştür (Farrell ve Knight, 2003: 540). Ayrıca İtalya'nın Kuzey ve Güney kesimleri arasındaki gelişmişlik farkının temel nedenlerinden birinin, bu bölgelerdeki kurumların ve sosyal sermayenin niteliği olduğunu belirtmiştir (Crescenzi vd., 2013:7).

E-R, "toplumsal uzlaşmaya dayalı ekonomik kalkınma"da literatürde referans alınmıştır. Sabel (1981), Brusco (1982), Putnam (1993), Harrison ve Amin (1999) gibi yazarlar, E-R'nin kalkınmasında sosyal sermayenin önemini vurgulamışlar. Bölgedeki kalkınma, sosyal entegrasyon ve sosyal hizmetler ağı ile harmanlanmıştır (Amin, 1999: 8; Rinaldi, 2002: 3, 15).

E-R'de sosyal etkinliklere katılım, ileri düzeydedir. Bu, şu yönlerden önemlidir: Birincisi, toplumsal katılım, sivil toplum kuruluşlarını ortaya çıkarmıştır. İkincisi, bu gelişme, demokratik karar alma sürecini içeren cumhuriyetçi bir kültürden kaynaklanmıştır. Capecchi ve Pesce (1993), E-R'nin yaşam kültürünü şöyle tasvir etmişler: Sorunların ortaklaşa çözümü, kültürel yenilik, diğer bölgelerden farklı olma arzusu, yabancılara karşı hoşgörü ve oldukça duyarlı bir vatandaşlık (Amin, 1999: 8).

B. İtalya Komünist Partisi

E-R'nin başlıca karakteristiklerinden biri, egemen komünist politik kültüre sahip olmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan (1945) sonra yerel yönetimler, İtalya Komünist Partisi'nin (PCI) yönetimine geçmiştir. E-R'nin yeni sosyalist-komünist hükümeti, uzlaşma odaklı kalkınma modeline öncülük etmiştir. Demokratik katılıma (özellikle kooperatifler ve sendikalar aracılığıyla) ve büyümenin (refahın) paylaşılmasına dayanan bu model, bölge ekonomisini yeniden yapılandırmak için geliştirilmiştir (Bateman, 2014: 8).

Dünyada komünist partiler, ekonomik kalkınmada planlama ve komuta ekonomisi yaklaşımlarını

uygularken; PCI, piyasa odaklı girişimcilik, KOBİ'ler, işgücü ve tekelci sermayeye karşı kooperatifleşme temelinde yeni bir yaklaşım benimsemiştir (Hancock, 2005: 3). Cappecci'ye (1990) göre bölgedeki PCI'nin özelliklerinden biri, Fransa ve İspanya ile ülkenin diğer yerlerindeki komünist partilerden farklı olarak işçilerin kendi işlerini kurmasını (girişimci olmasını) teşvik etmesidir. Yerel yönetimler, bu kalkınma yaklaşımı ile KOBİ'lere hizmet vermek için 1970'lerden beri RSC'ler kurmuştur (Rinaldi, 2002: 3).

Capecchi ve Pesce'ye (1993) göre PCI'nin bölgenin altyapısını modernleştirme faaliyetleri, etkin bir iş ortamı oluşturmuştur (Amin, 1999: 7). PCI, Ulusal Esnaf Federasyonu (CNA), kredi kooperatifleri, pazarlama ve satın alma birlikleri gibi firma içi ve firma dışı kurumsal yapıların kurulmasını sağlamıştır. Bu gelişme, yerel kalkınmada bölgenin inanç ve değerlerine dayalı bir "ağ" etkisi yaratmıştır (Rinaldi, 2002: 4). Bu ağ etkisi, CNA ve Kooperatif Birliği gibi bölgenin "kıvılcık" (komünist) ekonomik örgütleri arasında hiyerarşinin azalmasına ve uzlaşmaya yol açmıştır (Amin, 1999: 8).

E-R'nin 1980'lerdeki ekonomik kalkınması, PCI'nin de katkısıyla endüstriyel alanlardaki KOBİ'lerin kümelenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme, başarılı bir sanayileşme örneği olarak literatürde dikkat çekmiştir (Rinaldi, 2002: 3). Yerel kalkınmada kümelenme yaklaşımına yönelik küresel ilgi, özellikle Üçüncü İtalya'nın deneyimi ile artmıştır (Humphrey ve Schmitz, 1995 : 2).

PCI siyasetten çekilerek, 1991 yılında Demokratik Sol Parti'ye (PDS); 1998 yılında ise Demokratik Sol'a (DS) dönüşmüştür. Bu dönüşüm sonucunda bölgedeki egemen komünist kültür etkisini kaybetmiş (Rinaldi, 2002: 15); yerel kalkınmada sosyalist bakış açısının yerini liberal ve sosyal demokrat bir anlayış almıştır (E-R, 2007: 16). Piyasa odaklı bu neo-liberal yaklaşım, endüstriyel alanlardan ziyade KOBİ'lere yoğunlaşmıştır. Bu ideolojik değişim, sanayi politikalarının geliştirilmesinde iş dünyasının katılımını artırırken; toplumsal kaynaşmayı da zayıflatmıştır (Rinaldi, 2002: 3, 25).

C. Bölge Yönetimi

Putnam, E-R'nin ekonomik kalkınmadaki başarısının yalnızca sosyal sermayeden kaynaklanmadığını; ekonomik, sosyal ve yönetim unsurlarının da katkısını vurgulamıştır (Pfleger, 2004: 4). Bölgedeki aracılık kültürünün, devletle toplumun kaynaşmasını sağlayan demokratik kültürün bir ürünü olduğunu belirtmiştir (Amin, 1999: 8).

E-R'nin endüstriyel politikası, iki şekilde nitelendirilmiştir. Birincisi, proaktiftir (proactive): Endüstrinin, yapısal değişime uyum göstermesidir. İkincisi ise, katılımcılıktır: Politikaların, paydaşların

uzlaşmasıyla geliştirilmesidir (Binachi ve Labory, 2011: 440).

Bölge yönetimi, bölgenin eş-finansman becerilerini, yenilik merkezleri (RSC'ler) aracılığıyla da yenilikçiliğini ve küresel rekabet gücünü artırmak için kolaylaştırıcı ve animatör rolünü üstlenmiştir (Cooke, 2001: 35; Cooke, 2004: 512). Bölgesel kalkınma politikalarını girişimciler, sanayi ve ticaret odaları, üniversiteler gibi yerel aktörlerle işbirliği (yönetişim yaklaşımı⁹) içinde geliştirmiştir. 1975 yılından beri yerel aktörler ile düzenli bir şekilde danışma toplantıları yapmıştır. Bu toplantılar, yerel kalkınma politikalarının geliştirilmesinde aktörlerin katılımını ve uzlaşmasını sağlamıştır (Marzocchi, 2009: 46). Dolayısıyla E-R'nin bölgesel kalkınmada "başarı hikayesi" olarak kabul edilen bu deneyimi, esas itibarıyla güçlü bir yönetim sistemi ürünüdür (E-R, 2007: 7).

Literatürde, KOBİ'lerin kümelenmesinde bölgesel yönetimlerin rolü vurgulanmıştır. Bu konuda Brusco (1990, 1992), Best (1990), Murray (1991), Pyke (1992) ve Garmise (1994), kurumsallaşma, firmalar arası işbirliğinin sağlanması ve RSC'lerin kurulması bakımından E-R yönetiminin önemini işaret etmişler (Humphrey ve Schmitz, 1995: 4; Pike vd., 2006: 137).

Bölge yönetimi, aktörler arasında işbirliğinin ve kalkınma politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunması için bir BKA olarak ERVET'i (1974) kurmuştur. Bu bakımdan Bellini (1989), E-R bölgesini, toplumla ekonominin kaynaşması şeklinde nitelendirmiştir (Bianchi ve Labory, 2011: 40).

D. ERVET Kalkınma Ajansı

İtalya'da 1970'lerde başlayan bölgeselleşme sürecinde yerel yönetimlere, kalkınma ve gelişme kurulları olarak ajans kurma yetkisi verilmiştir (Marzocchi, 2009: 45). Bu çerçevede E-R, 1974 yılında ERVET'i kurmuştur. Bu gelişme, İtalya'daki ilk ve tek deneyimi temsil etmiştir (Maccani ve Samoggia, 2010: 150). Ulusal Esnaf Federasyonu (CNA) da yenilik merkezleri sistemi olarak ERVET'in kurulması için bölge yönetimine baskı yapmıştır (Crisuolo, 2002: 126-127).

Emilian Modeli'nin temelinde, farklı yaklaşımları benimseyen BKA'ların kurulması vardır. BKA'ların uyguladıkları modeller, iki gruba ayrılır: Finansal model ve operatif model. E-R'deki model (ERVET), ikinci gruba girmektedir (Cocchi, 2011: 17).

ERVET'in amacı, KOBİ'leri ve zanaatkarları geliştirerek, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamaktır (E-R, 2005: 35). Bölge yönetiminin, bankaların ve ticaret odalarının ortak olduğu bir holdingdir (Marzocchi, 2009: 45). Ajansta bunların payları sırasıyla; % 80, % 18,5 ve yaklaşık % 2'dir. 2006 yılında bölge yönetiminin payı, % 98,64'e

çıkartılmıştır (Maccani ve Samoggia, 2010: 150). Ajans, yönetim kurulu, denetçiler kurulu ve bölüm şefleri şeklinde örgütlenmiştir (Maccani, 2007: 9, 23). RSC'ler dahil yaklaşık 180 personel istihdam edilmiştir (ERVET: 3).

Finansmanı, esas itibarıyla yerel aktörlerin katkıları ile sağlanmıştır. 1990'lara kadar bütçenin önemli bir kısmı (% 87), bölge yönetimi (Dall'Olio, 2006: 71); daha sonra da bölge yönetimi (% 58), AB fonları (% 19) ve meslek odaları (% 23) tarafından karşılanmıştır.

Bölge yönetimi 1970'lerde, geri kalmış yerlerin sanayileşmesini hedeflemiştir (Dall'Olio, 2006: 70). Böylece ERVET, zanaat üretim süreçlerinin geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Bu politika, bölgede sanayileşmenin dengesiz dağılımını gidermek için 1980'lerde değiştirilmiştir. Bunun üzerine ERVET, farklı yerlerdeki KOBİ'lerin kümelenmesini sağlamak için RSC'ler; daha sonra da bunlardan oluşan bir ağ (ERVET Sistemi) kurmuştur (Lopez vd., 2012: 10; Heidenreich, 1996: 17). 11 RSC'den oluşan ERVET Sistemi, yaklaşık 1.000 firmayı kapsamıştır. Sistemin finansmanını, bölge yönetimi (% 42), özel sektör (% 38), AB (% 14) ve kamu kurumları (% 6) karşılamıştır (Maccani, 2007: 16).

Kısaca E-R'de bölgesel kalkınmada 1980'lerde ve 1990'larda kullanılan başlıca araç, "Yenilik Merkezleri"dir (RSC'ler) (Cooke, 1996a: 164; Bianchi ve Labory, 2011: 440). ERVET, RSC'ler aracılığıyla Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerini desteklemiştir (Marzocchi, 2009: 45).

E. Sanayi ve Yenilik Politikaları

İtalya'da 1993 yılındaki adem-i merkezileşme sürecinde bölgelere, sanayi politikası geliştirme yetkisi verilmiştir. Ayrıca merkezi yönetimden yerel yönetimlere yeni yetkiler ve mali kaynaklar devredilmiştir. Bu çerçevede E-R, sanayi politikasını kanunla düzenleyen ilk bölge olmuştur (Marzocchi, 2009: 54-55; E-R, 2007: 6). Bölge yönetimi, 2000'li yıllarda da devam eden bu yasal düzenlemeler çerçevesinde 1993 yılında I. Sanayi Politikası'nı, 2002 yılında da II. Sanayi Politikası'nı (PRRIITT) geliştirmiştir. PRRIITT'i uygulama görevini de ASTER'e vermiştir (Maccani, 2007: 10-13, 15, 21-22; Cocchi, 2011: 18).

Yerel aktörler, 1990'larda Emilian Modeli'nin sınırlarını araştırmışlar. Bölgenin küresel rekabet gücünün gelişmiş ülkeler karşısında yetersiz kaldığını belirlemişler. Bunun üzerine rekabet gücünün, ucuz işgücü yerine yeniliklere dayalı olması gerektiğini benimsemişler (Hancock, 2005: 5).

Bölge yönetimi, yenilikçi bölge hedefi doğrultusunda bir yenilik politikası (PRRIITT) geliştirmiştir (Bonaretti ve Toschi, 2011: 5). PRRIITT'te, bölgesel kalkınmada yeniliklerin rolü, özellikle de ürün ve süreç yenilikleri ile firmalar ve Ar-Ge kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi vurgulanmıştır

⁹ Yönetişim yaklaşımı, kısaca kamu-özel-sivil kesim aktörlerinin işbirliği yapmasıdır.

(Marzocchi, 2009: 62). Bu doğrultuda 2003-2005 döneminde Ar-Ge altyapısına, desteklenen aktörlerin eş-finansmanı dahil toplam 367,5 milyon € yatırım yapılmıştır (INNO, 2005: 5). Sonuçta bölgenin Ar-Ge ve yenilik yapma kapasitesi, kurumsal yapı¹⁰ bakımından önemli ölçüde geliştirilmiştir.

E-R'nin kalkınma politikaları, genel hatlarıyla Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1'e göre E-R'de 1970'ler-1980'lerde, KOBİ'lerin kümelenmesini sağlamak üzere RSC'ler kurulmuştur. RSC'ler aracılığıyla KOBİ'lere, Ar-Ge ve yenilik desteği verilmiştir. 1990'larda I. Sanayi Politikası, 2000'lerde de II. Sanayi Politikası (PRRIITT) geliştirilmiştir. PRRIITT kapsamında bir teknoloji alanı oluşturulması için İleri Mekanik Alanları (Hi-Mech¹¹, 2004), Ar-Ge kurumlarını birbirine bağlamak için İleri Teknoloji Ağı (HTN¹², 2005), Ar-Ge altyapısını

geliştirmek için de 10 teknokutup¹³ (2010) kurulmuştur (Maccani, 2007: 10-13, 15, 21-22; Cocchi, 2011: 18). Kısaca E-R'de kalkınma politikası, sanayi politikasından yenilik politikası yönünde değişmiştir (Bandini, 2008: 6).

5. SONUÇ YERİNE: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

E-R'nin Emilian Modeli temelinde gelişme sürecini değerlendirecek olursak; bölgede KOBİ'ler, 1950-1970 döneminde başlıca iki eksen etrafında gelişmiştir. Birincisi, tarım ürünlerinin ihracatıyla gelişen tarım-gıda sektörleri sanayileşmeye yol açmıştır. İkincisi, bölgenin "communalist ideolojisi" ile yerel aktörler arasındaki güçlü aracılık kültürüdür (Amin, 1999: 6-7). Bu dönemde sanayileşme, işini kuran işçilere ve girişimci sınıfa dayanmıştır (Rinaldi, 2002: 13). 1970'lerden sonra RSC'ler kurularak KOBİ'lere verilen destek artmıştır. E-R, bu yönlerden Üçüncü İtalya'da eşsiz bir bölgedir (Amin, 1999: 6).

Tablo 1: E-R'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi (1980'ler-2000'ler)

1970'ler-1980'ler	1990'lar	2000'ler
<ul style="list-style-type: none"> • Reel Hizmet Merkezleri (RSCs) 	<ul style="list-style-type: none"> • I. Sanayi Politikası (1993) 	<ul style="list-style-type: none"> • II. Sanayi Politikası (Yenilik Politikası: PRRIITT, 2002) • İleri Mekanik Alanları (Hi-Mech, 2004) • Yüksek Teknoloji Ağı (HTN, 2005) • Teknokutuplar (2010)

Kaynak: Bianchi ve Labory, 2011: 442; Marzocchi, 2009: 71'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

¹⁰ PRRIITT'in ilk (2005) sonuçlarına göre, 27 araştırma ve teknoloji transferi laboratuvarı, 24 yenilik merkezi ve 6 yenilik parkı kurulmuştur (Bandini, 2006: 17; EC, 2011: 49).

¹¹ PRRIITT aracılığıyla nanoteknoloji gibi alanlarda ileri düzeyde araştırma yapmak için yerel ve ulusal aktörler tarafından 2004 yılında kurulmuştur (Hancock, 2005:5). Amacı, ileri mekanikler alanında küresel düzeyde yenilik ve teknoloji transferi yapmaktır (Bologni, 2008: 2, 4-5).

¹² HTN, PRRIITT çerçevesinde üniversitelerin ve Ar-Ge kurumlarının bölgesel ağı olarak 2005 yılında kurulmuştur.

Amacı, Ar-Ge kurumları arasında işbirliğini gerçekleştirerek E-R'yi bilgi ekonomisine dönüştürmektir (Bianchi ve Labory, 2011: 440-441).

¹³ Bölge yönetimi, yerel ve ulusal aktörler ile AB'nin (ERDF 2007-2013) desteğiyle 241 milyon € tutarında yatırımla 10 farklı yerde teknokutuplar kurmuştur (ASTER, 2011: 7; Bonaretti ve Toschi, 2011: 29). Teknokutupların amacı, araştırma arz ve talebi arasında işbirliğini sağlamaktır. Faaliyet alanı, Ar-Ge, teknoloji transferi ve iletişimdir (CUP, 2010: 16-17).

E-R, 1980'lerde ayakkabı ve giyim gibi sektörlerdeki küresel rekabet üstünlüğünü, bunları nispeten ucuz işgücü ile düşük maliyetle üreten ülkeler karşısında 1990'larda kaybetmiştir. Bunun üzerine bölgenin yenilik yapma kapasitesini artırmak için yeni bir stratejik yaklaşım benimsemiştir (E-R, 2007: 5). Küreselleşme ve bilişim (ICT) devrimi karşısında yeniliklere dayalı rekabet gücü ile eski üstünlüğünü yeniden kazanmıştır (Rinaldi, 2002: 3, 13, 25). Bu gelişmeler, KOBİ'lere dayalı Emilian Modeli'nde köklü bir değişimi işaret etmiştir (Pfleger, 2004: 7).

Endüstriyel yapısı değişen E-R, günümüzde Emilian Modeli'nden farklı bir konumdadır. Bunun başlıca göstergeleri şunlardır: İmalat sanayindeki firma sayısının ve istihdam miktarının azalması, lider firmaların ve uzak ağlarla kurulan yeni ilişkilerin ortaya çıkması, bilişim devrimi karşısında eski ve yeni teknolojilerin bir arada kullanılmasıdır (Rinaldi, 2002: 25). Büyük firmalar, KOBİ'leri satın almıştır. AB'de de görülen ve bölgesel parçalanma tezi olarak ifade edilen bu durum, firmaların ağından bağlanmış firmaya bir değişimi göstermiştir (Pfleger, 2004: 7-8).

E-R'nin KOBİ'lere dayalı ekonomik yapısındaki değişime, farklı tepkiler gösterilmiştir. Esnek uzmanlaşma modeli yanlısı gelenekçiler, Emilian Modeli'nin mükemmelliğini ve dönüşüm içinde olduğunu; yerel ağlara ve küresel piyasalara katılma gibi hususların güçlendirilmesini iddia etmişler. Buna karşın modernistler, yeni gelişme alanlarının önemini vurgulamışlar. 1990'lardan itibaren ERVET'te yapılan reformlar, bunun güzel bir örneğidir (Amin, 1999: 14).

E-R'nin ekonomik kalkınma yaklaşımları ve araçları, üç aşamada özetlenebilir. Bunlar, teknoparkların ve RSC'lerin kurulması ile yenilikler konusunda belli aktörlere (ASTER gibi) görev verilmesidir (Maccani ve Samoggia, 2010: 148). Bölge yönetimi, KOBİ'lere "reel hizmetler" vermek için ERVET aracılığıyla RSC'ler kurmuştur (Hancock, 2005: 4). ERVET, bu RSC'lerin "kalbi"nde yer almıştır (Humphrey ve Schmitz, 1995: 5). E-R'nin kalkınmasında, ERVET ile bölge yönetimi arasında bir tür görev paylaşımının yapıldığı; ERVET'in teknik; bölge yönetiminin de mali destek, politik ve stratejik konulardan sorumlu olduğu gözlenmiştir.

Emilian Modeli'nin analizi ile E-R'nin yerel kalkınmasının çok sayıda faktör ve yaklaşım/model temelinde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

- Bölge ekonomisinin KOBİ'lere dayanması (esnek uzmanlaşma/ esnek üretim modeli).
- Sanayi sektörünü geliştirmek için KOBİ'lerin kümelenmesi (kümelenme yaklaşımı).
- E-R'nin kökeni Rönesans'a kadar uzanan sosyal sermayesi temelinde aktörler arasında işbirliğinin geliştirilmesi (yönetişim

yaklaşımı/uzlaşmaya dayalı kalkınma modeli).

- Bölgenin teknik okullarında yetiştirilen nitelikli işgücü ve girişimci (beşeri sermaye).
- Bölgesel kalkınmanın cumhuriyet kültürü, yaşam kültürü, aracılık kültürü, anti-monopolcü politik kültür gibi kültürel unsurlar temelinde gerçekleştirilmesi.
- Küresel rekabet gücünün ucuz işgücü yerine yenilikler temelinde sağlanması (yeniliklere dayalı bölgesel kalkınma modeli).

Kısaca E-R'nin yerel kalkınma deneyiminden (Emilia Modeli) politik dersler çıkarmak, görüldüğü gibi kolay değildir. E-R'nin kalkınmasında çok sayıda unsur etkili olmuştur. Başlıca unsurlar olarak Cooke ve Morgan (1994), büyük ölçüde bölgenin işbirlikçi girişimcilik kapasitesinin varlığını (Asheim ve Isaksen, 1996: 13); Pyke (1994) ise, firmalar arası işbirliğini ve kurumsal altyapı desteğini (RSC'ler) belirtmiştir (Asheim, 1995: 9). Ayrıca yerel ekonomik, politik, kültürel ve sosyal değerler ile aktörler arası etkileşim ve işbirliği de etkili olmuştur (Çetin, 2006: 76).

KAYNAKÇA

- Amin, A. (1999). The Emilian Model: Institutional Challenges, *European Planning Studies*, 4 (7): 389-405.
- Asheim, B. T. (1995). Industrial Districts as Learning Regions, *European Planning Studies*, 4: 379-400.
- Asheim, B. T. and Isaksen, A. (1996). Location, Agglomeration and Innovation: Towards Regional Innovation Systems in Norway? <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/227008/STEPprapport13-1996.pdf?sequence=1> (03.04.2017), 52 p.
- ASTER (2011). Hi-Mech District, www.aster.it/tiki-download_file.php?fileId=494, 24 p.
- ASTER (2011). Emilia-Romagna High Technology Network: Technopoles. 44 p.
- ASTER (2012). The Emilia-Romagna Region - Local Analysis Report, http://www.w4t.eu/wp-content/uploads/2012/06/W4T_LA_EMILIA-ROMAGNA_ASTER_FINAL.pdf (13.04.2017), 24 p.
- Bandini, V. (2006). An Italian Experience for Innovation Promotion. 4th Workshop Project Network for Production integration between Latina American and The Caribbean SMEs, Alajuela, Costa Rica, 21 p.
- Bandini, V. (2008). ASTER Science Technology Business: The Agency for Industrial Research, Technology Transfer and Innovation of Emilia-Romagna Region, http://www.compete.org/images/uploads/File/RII%20PDF%20Files/ASTER_Valeria%20Bandini.pdf (14.05.2017), 20 p.
- Bardi, A. (2007). Emilia-Romagna After

- Industrial Districts: Regional Policy Implications, Learning Together for Local Innovation: Promoting Learning Regions, B. Gustavsen, B. Nyhan, R. Ennals (ed.), Cedefop Reference series; 68 Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/3047_en.pdf (17.04.2017), 165-174.
- Bardi, A. and Bertini, S. (2004). Regional Development and Industrial Clusters in Global Competition, IVth RLDWL Congress Transnational Co-operation on Social Regulation 25-29 February 2004, <http://www.docstoc.com/docs/90543819/ER-Andrea-Bardi> (3.4.2017), 23 p.
- Bateman, M. (2014). The Zombie-like persistence of failed local neoliberalism: The case of UNDP's Local Economic Development Agency (LEDA) network in Latin America, International Development Studies, Working Paper Series, 63 p.
- Bellini, N. (2000). Real Services: A Re-appraisal, *European Planning Studies*, 8 (6): 711-728.
- Benneworth, P. and Dassen, A. (2011). Strengthening Global-Local Connectivity in Regional Innovation Strategies: Implications for Regional Innovation Policy. OECD Regional Development Working Papers, 70 p.
- Bianchi, P. and Labory, S. (2011). Industrial Policy After The Crisis: The Case of The Emilia-Romagna Region in Italy, *Policy Studies*, 32 (4): 429-445.
- Bologni, L. (2008). The Regional Innovation Strategy and R&D Policies in Emilia-Romagna, 53 p.
- Bologni, L. (2013). Emilia-Romagna Region Smart Specialization Strategy, <http://www.regione.piemonte.it/innovazione/images/stories/ricerca/dwd/centraLab/bologni.pdf> (20.03.2017), 46 p.
- Bonaretti, P. (2011). Open to Innovation. 3rd PRACE Industrial Seminar, 24 p.
- Bonaretti, P. and Toschi, E. (2011). The Support of Knowledge Transfer in Emilia-Romagna, The role of networks in Knowledge transfer from public research organisations, Proton Europe 9° Annual Conference, Rome, 41 p.
- Brusco, S. (1982). The Emilian Model: Productive Decentralisation and Social Integration, *Cambridge Journal of Economics*, 6 (2): 167-184.
- Camagni, R. and Capello, R. (2012). Regional Innovation Patterns and the EU Regional Policy Reform: Towards Smart Innovation Policies, 52. ERSA Conference in Bratislava, 25 p.
- Canzanelli, G. and Loffredo, L. (2008). Territorial Systems for Innovation International Link and Services for Local Economic Development Agencies, http://www.ilsleda.org/usr_files/papers/art_ilsleda_ter_147437.pdf (15.03.2017), 16 p.
- Clara, M. (1999). CITER Info Centre-Knitwear and Textile, Case Study Prepared for Project US/GLO/95/144-UNIDO/Italy Programme for SME Development, 16 p.
- Clara, M. (2000). Real Service Centres in Italian Industrial Districts Lessons Learned From A Comparative Analysis, UNIDO, 23 p.
- Coochi, A. (2011). Business Models as Systemic Instruments for The Evolution of Traditional Districts? 41 p.
- Cooke, P. (1996a). The New Wave of Regional Innovation Networks: Analysis, Characteristics and Strategy, *Small Business Economics*, 8 (2): 159-171.
- Cooke, P. (1996b). Building a Twenty-first Century Regional Economy in Emilia-Romagna, *European Planning Studies*, 4 (1): 53-62.
- Cooke, P. (1996c). The New Wave of Regional Innovation Networks: Analysis, Characteristics and Strategy, *Small Business Economics*, 8 (2): 159-171.
- Cooke, P. (2001). From Technopoles to Regional Innovation Systems: The Evolution of Localised Technology Development Policy, *Canadian Journal of Regional Science*, 24: 21-40.
- Cooke, P. (2004). The Role of Research in Regional Innovation Systems: New Models Meeting Knowledge Economy Demands, *International Journal of Technology Management*, 28: 507-533.
- Cooke, P. and Memedović, O. (2003). Strategies for Regional Innovation Systems: Learning Transfer and Applications, UNIDO World Industrial Development Rep., 25 p.
- Crescenzi, R., Gagliardi, L. and Percoco, M. (2013). Social Capital and The Innovative Performance of Italian Provinces, *Environment and Planning*, 45 (4): 908-929.
- Criscuolo, A. M. (2002), *Artisan Associations and Small Business Development in the 'Third Italy'*, Master in the City Planning at the Massachusetts Institute of Technology, 139.
- CUP (Central Europe Programme) (2010). Free: From Research to Enterprise-Innovation Systems Guidebook. 48 p.
- Çelik, F. (2015), *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yeniliklere Katkıları: Teori, Deneyimler ve Türkiye Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çetin, M. (2006). Endüstriyel Bölgelerde

- Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği, http://eab.ege.edu.tr/pdf/6_1/C6-S1-M8.pdf (1.4.2014), 74-86.
- Dall'Olio, R. (2006). Emilia-Romagna'da Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim: Ervet Deneyimi, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Ankara, 69-72.
- Dinler, Z. (2008). *Bölgesel İktisat*, Ekin Yayını, Bursa.
- EC (European Commission) (2011). Regional Innovation Monitor (Innovation Patterns and Innovation Policy in European Regions-Trends, Challenges and Perspectives. 2010 Annual Report), 97.
- EC (2012). Tactics. Where The Cluster Winds Are Blowing in Europe. 119 p.
- EC (2013). Summary Assessment of Emilia-Romagna (ESIC European Service Innovation Centre Report), 43.
- Edereer, P., Schuller, P. and Willims, S. (2011), *Human Capital Leading Indicators: How Europe's Regions and Cities Can Drive Growth and Foster Social Inclusion*, <http://www.lisboncouncil.net/publication/publication/64-leadingindicators.html> (14.02.2017), 84.
- E-R (Emilia-Romagna). Regional Report (2005), Bologna, 48.
- E-R (2007). Building and Improving Support for RTD Policy and Public Spending BIS-RTD, WP11 Mapping and Audit of RTD Public Funding Model and Communication Tools, 22.
- ERVET (). Policies for Enterprises (Politiche per le Imprese SpA)-Italy, www.insme.org/files/234/at.../file (18.04.2017), 5.
- ERVET (2008). Guide for Foreign Investment in Emilia-Romagna, 62.
- EURADA (1999). *Creation, Development and Management of RDAs. Does it have to be so difficult?*, 169 p.
- Farrell, H. and Knight, J. (2003). Trust, Institutions and Institutional Change: Industrial Districts and The Social Capital Hypothesis, *Politics and Society*, 31 (4): 537-566.
- Hancock, M. (2005). Local Development in Emilia-Romagna: Alternatives in Action, RIPESS Conference, Dakar, 9.
- Heidenreich, M. (1996). Beyond Flexible Specialization: The Rearrangement of Regional Production Orders in Emilia-Romagna and Baden-Württemberg" <http://www.sozialstruktur.uni-oldenburg.de/dokumente/emilia.pdf> (12.03.2017), 24.
- Hospers, G. J. (2004). Innovation by Imitation? Territorial Benchmarking in EU Regional Innovation Policy, Centre for European Studies (CES) University of Twente The Netherlands, 12.
- Humphrey, J. and Schmitz, H. (1995). Principles for Promoting Clusters & Networks of SMEs, http://www.unido.org/fileadmin/media/documents/pdf/SME_Cluster/Humphrey.pdf (12.04.2017), 34.
- INNO Scandinavia AB (2005). *Industriell Dynamik* (Report from study trip to the region of Emilia Romagna 2005-06-16 - 2005-06-17), <http://www.vgregion.se/upload/Regionkanslierna/Industriell%20Dynamik/Emilia%20Romagna%20study%20trip.pdf> (10.05.2017), 24.
- Landabaso, M. and Reid, A. (1999). Developing Regional Innovation Strategies: The European Commission as Animateur, in *Regional Innovation Strategies*. Morgan, K. and Nauwelaers, C. (Ed.) The Stationery Office. Regional Studies Association, 18-38.
- Lopez-Estornell, M. (2011). Similar Reality, Confronted Policies: Innovation and Clusters in Emilia-Romagna, Valencia and Veneto, 28.
- Lopez-Estornell, M., Barbera-Tomas, D., Garcia-Reche, A., Mas-Verdu, F. (2012). Evolution of Innovation Policy in Emilia-Romagna and Valencia: Similar Reality, Similar Results? http://www.ingenio.upv.es/sites/default/files/workring-paper/2012_10.pdf (23.04.2017), 30.
- Maccani, P. (2007). The Role of a Regional Development Agency in the Improvement of Regional Territorial Policies, Italy-Turkey Bilateral Cooperation Project Izmir, 31.
- Maccani, P. and Samoggia, A. (2010). Multilevel Governance and The Role of Regional Agencies in Territorial and Rural Development, A Snapshot of Three European Countries, Strategic Planning for Local Development case studies from small and mid-sized european cities, ed.: Ligia Ramirez and Gulelat Kebede, 135-152.
- Marzocchi, C. (2009). *The Evolution of An Innovation Policy in A Local System of Production. The Case of the Regional Programme for Industrial Research, Innovation and Technology Transfer*, PhD thesis, Università degli studi di Ferrara, 145.
- Mengoli, P. and Russo, M. (2000). Skills, Innovation and Local Development, 25.
- Mosconi, F. and Mantovi, A. (2010). The "Emilian Model" for the Twenty-First Century, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1986036 (18.03.2017), 20.
- Oğuztürk, B. S. (2003). Yenilik Kavramı ve Teorik Temelleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2):

255-273.

- Oğuztürk, B. S. (2006). Yenilikte Sistem Yaklaşımı ve Temel Dinamikleri: Ekonomik Değişim ve Büyüme Temelli Bir Yaklaşım, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1): 121-139.
- Pfleger, D. (2004). Aspect of Emilia Romagna as An Economic Development Model, 17.
- Pietrobelli, C. and Rabelotti, R. (2002). Business Development Service Centres in Italy, An Empirical Analysis of Three Regional Experiences: Emilia Romagna, Lombardia and Veneto, United Nations ECLAC, 84.
- Rinaldi, A. (2002). The Emilian Model Revisted: Twenty Years After, 24.
- Sungur, O. ve Keskin, H. (2011). Yenilikte Sistem Yaklaşımı ve Bölgesel Yenilik Sistemleri: Kavramlar, Kuramlar, Politikalar. *I. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, Malatya, 161-168.
- Tödtling, F. and Trippel, M. (2005). One Size Fits All? Towards a Differentiated Regional Innovation Policy Approach, *Research Policy*, 34: 1203-1219.
- Turanlı, R. ve Sarıdoğan, E. (2010). *Bilim-Teknoloji-İnovasyon Temelli Ekonomi ve Toplum*, İTO Yayını, Yayın No: 2010-13, 352 s.
- Uyarra, E. (2008). What is Evolutionary About 'Regional Systems of Innovation'? Implications for Regional Policy, Manchester Business School Working Paper, 565, 23 p.
- Uyarra, E. and Haarich, S. N. (2002). Evaluation, Foresight and Participation as New Elements For Regional Innovation Policy Practice: Lessons From The Regional Innovation Strategies (RIS). ERSA Conference, Dortmund, 20 p.
- Vecchio, P. D. (2008). Regional Innovation Strategies in Europe A Comparative Study of Emilia-Romagna and Friuli-Venezia-Giulia, 47.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara, (448).